

## СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД В ДОСЛІДЖЕННІ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

*В статті аналізуються особливості політичної культури українського суспільства. Визначено можливості соціокультурного підходу, показанні спільні та відмінні риси порівняно з іншими традиційними та модерністськими стилями.*

**Ключові слова:** політична культура, соціокультурний підхід, традиційні та модерністські стилі, політична культура українського суспільства.

В сучасних соціогуманітарних науках все більше уваги звертають на потенціал соціокультурного підходу, головним чином через тенденції розглядати людську діяльність у культурному контексті. Різні аспекти можливостей подібного дослідження роковано в роботах Л. Малеса, А. Ручки, Л. Сокурянського, М. Юрія, це зокрема розуміючий потенціал соціокультурного нагляду, соціокультурної ідентичності, аналіз інтерпретації поняття «соціокультурний». Новим є дискурс пограниччя в соціокультурному вимірі в працях О. Кривицької, В. Кочана, Я. Верменича та ін.

В той же час, постійні зміни в політичному житті нашого суспільства, розширення теоретико-методологічних засад політології загалом та політичної культури зокрема призводить до зростання потреби у нових пояснювальних конструктах, здатних розкрити політичні процеси конкретних умовах розвитку українського суспільства. Якраз соціокультурний підхід передбачає розуміння суспільства і культури, як цілого, що по-перше формує підґрунтя для розширення актуальності проблематики політичної культури особливо на стадії модернізації, по-друге, дає змогу показати стратегії процесу за умов глобалізації і водночас на рівні окремих сегментів простору політичних відносин.

Метою дослідження є розгляд можливостей соціокультурного підходу для аналізу процесів політичної культури нашого суспільства. Особливу увагу приділено історичному осмисленню специфіки становлення політичної культури.

*Виклад основного матеріалу*

Дослідження політичної культури на рубежі XX-XXI століть дозволило напрацювати теоретичні конструкції, створити узагальнюючі моделі її функціонування. З'явилися праці вчених, які розглядають поняття «політична культура» з метою аналізу різних аспектів політичного життя. Автор вважає, що дане поняття слід розглядати в широкому значенні, тобто в її склад входять базові елементи, сформовані історично-політичні традиції, норми політичної практики, ідеї, концепції та переконання, які стосуються взаємодії різних суспільно-політичних інститутів. У межах громадянського суспільства політична культура розглядається, характеристика якісних рис соціального суб'єкта у сфері політичних відносин. Слід зазначити, що відсутність в Україні тривалої практики функціонування демократичних інститутів і розвитку в суспільстві відповідної політичної культури.

В сучасних умовах трансформація політичної культури відбувається за різними напрямками. чітко визначені – держава з її інституціями та громадянське суспільство, що впливає через існуючу в ньому політику правову модель на діяльність органів влади і управління, становлення демократичного типу політичної свідомості, формування політичної поведінки. Це особливо важливо на етапі утвердження демократії, коли відбувається впровадження нових інститутів і, відповідно демократичної культури їх функціонування. Практика більшості країн світу, що пройшли цей етап свідчить – отримання інституціями політичної демократії необхідної стійкості можливе лише за умов входження в реальне політичне життя всіх соціальних груп і переважної більшості громадян. Згода між ними, щодо подолання кризи, пошуку виходів з неї є реальним процесом демократизації.

Для подолання одномірного бачення політичної системи та її інститутів соціокультурний підхід дозволяє по-новому осягнути суспільні реалії. В цьому контексті важливим є розуміння політичної культури, як характеристики повноти реалізації сутнісних можливостей суб'єкта в сфері політичних відносин. Це дозволяє сформувати культуру громадянського суспільства з її основним принципами і виявляється в оволодінні досвідом політичної діяльності та високому рівні політичної свідомості. Лише в такому варіанті поширюється демократична політична культура, а через неї процес демократизації отримує незворотній характер.

Політична культура існує в середині культури соціуму і не віддільно від неї. Розглядаючи її специфіку в конкретному суспільстві важливо виявити і проаналізувати фактори, які коріняться в свідомості, у заданих культурою не рефлексованих оцінках, міфах і фобіях їх проявів у минулому і в сучасних умовах. В рамках культурології і цивілізаційного аналізу можливо по-новому досліджувати різні аспекти української цивілізації. Вона на думку більшості вчених України належить до тих локальних цивілізацій, які є менш цілісними, тобто агрегативних (периферійні, або лімітрофні). Вони відрізняються від синтетичних цивілізацій меншою мірою упорядкованості соціокультурного простору. Так, Русь Україна виникла на лімітрофі, який поділяв цивілізації Сходу і Європи. відповідно, багато соціокультурних характеристик суспільств, що тут сформувалися, увійшли до цивілізаційного синтезу і стали частиною української культури і це призвело до того, що наша цивілізація немає єдиного підґрунтя. Периферійність і відсутність єдиної підстави вважають багато вчених створює безліч проблем Україні. Це закономірно, але не вічно. Ціною напруженого історичного зусилля наш народ працює над поєднанням непоєднювальних елементів у ефективне динамічне ціле. А сама генеза української цивілізації розгорталася на просторах східної Європи у IX-XVII століттях [1, с. 54]

В сучасних умовах теорія цивілізацій змінює формаційний підхід і розглядається, як більш універсальна парадигма, яка якісно поєднуючись з соціокультурною історією. Це дає можливість краще усвідомити своєрідність національних культур, зрозуміти, що в багаторганному світі зажди будуть конфлікти, але водночас потреба динамічного розвитку визначає пошук компромісів. При цьому політологічний підхід дає можливість показати вплив політичних систем на культурний процес і робити більш об'єктивні узагальнення щодо взаємодії політичних і культурних процесів у будь якому суспільстві.

Новий погляд на роль культури у процесах колективної самоідентифікації похитнув пріоритет економічного базису як чинника, що забезпечує нормальне функціонування соціуму. Це змусило оновити традиційні наукові підходи та інтерпретаційні схеми і в результаті проблема управління ресурсами культури стала розглядатись як домінуюча, а її нове розуміння, як складний і неоднозначний процес, полем множинності, відмінностей, розривів в історичному розвитку. « Культура – це вияв інтерпретативної суб'єктив-

ності людини усталені до себе і до свого світу. Вона просто таки ідентична з ментальним процесом надання чи творення змісту, без якого людське життя було б неможливо [2, с. 50-51]. Закономірно, що і в предметне поле політичної культури увійшов феномен культури історичної і, як вважає Л.Нагорна « у фокусі аналізу і там, і тут, опиняється етос – простір цінностей, ідеальних об'єктів , які окреслюють коло пріоритетних уявлень людини і соціуму. Саме цінності закладають духовно - орієнтаційний фундамент суспільного життя, а тому однаковою мірою цікавлять і істориків, і політологів» [3, с. 43]. Але автор не ставить за мету дослідити рівень узагальнень, який в ідеалі здатна забезпечити історична культура , особливо при розгляді субкультур в полі політичної культури. Дослідник констатує, що рефлексивний потенціал історичної культури оцінює на-самперед підвладний їй соціокультурний простір - з циркулюючим у ньому набором цінностей і смислів, а політичні сили, як правило, негативно впливають на стан соціокультурної рефлексії, створюючи розмежування на рівні стратегій і тактики історизації. Допустимо говорити, вважає автор, навіть про наявність в Україні відмінних історичних субкультур, підпорядкованих різним політичним цілям і орієнтованим на протилежні культурні зразки [3, с. 53-56].

В результаті культурного повороту в соціогуманітарних науках історія в наше століття трансформується в соціокультурну, що відкриває нові можливості для формування колективного «ми» - політичної нації України, де групові ідентичності будуть позбавлені негативіського забарвлення. Цьому сприяє переосмислення на користь пріоритету простору і відмова від пріоритету часу ( періодизація історії). Нині вже сформувався науковий дискурс пограничних досліджень. Запропоновані нові варіанти розгляду історії України , зокрема досить актуальним постає показ різних аспектів Прикордоння з урахуванням даних геополітики та культурної географії. Територія України, як «яскраво виражену контактну зону з досить різноманітним спектром соціокультурних феноменів» з внутрішніми кордонами між мовними та етнічними групами, державами, релігіями, політичними та культурними системами» [4,с. 333] досліджує Н. Яковенко. Соціокультурний підхід розглядає пограниччя, як контакти між різними етнокультурними групами, які є локалізовані у спільному просторі.

Ряд авторів акцентовано апробують концепцію Прикордоння, як особливого історико-культурного та географічного ареалу на мате-

ріалах України, вважаючи, що всі його ознаки притаманні нашій історії, в її різних інтерпретаціях. Зокрема, В.Кравченко, підкреслює, що українському Порубіжжі немає чітких стабільних ліній розділу. Замість них, можливо побачити окремі соціокультурні анклавів в широкому соціокультурному просторі, ім'я якому – невизначеність. Це, скоріше, зона культурних контактів, у випадку їх взаємного антогонізму обертаються, час від часу, гуманітарними катастрофами. Процес їх упорядкування автор пов'язує з поверхневою модернізацією в контексті вестернізації, що найчастіше призводить до соціокультурного розколу суспільства [5, с. 74].

На думку частини дослідників, методологічне підґрунтя для доволі широкого і повного використання всього культурного регіонального та індивідуального розмаїття створює синергетична парадигма. Але, таке використання, як справедливо підкреслюється критиками, може бути успішним за умов наявності розвиненої політичної культури, як у державному так і недержавному секторі, а сама політична культура суспільства має координуватись завдяки єдиній політиці – загальнонаціональній [6, с.15]. Такий підхід став досить популярним наприкінці минулого століття, особливо після публікацій робіт С. Гантігтона про зіткнення цивілізацій. Домінуючі форми політичної культури представлені в ролі факторів, що чітко детермінують розвиток суспільства. Дана інтерпретація суттєво розходиться з класичною концепцією Г. Алмонда і С. Верби. Їх послідовники розробляють моделі, які враховують плюралізм субкультур, суперечливу динаміку різних пластів і сегментів політичної культури, складність механізмів їх взаємодії, а також критикують своїх опонентів за культурний детермінізм, тобто неможливість розрізнити інші аспекти політичного життя, що не є культурною.

Соціокультурний підхід передбачає інтегрований розгляд суспільства культури та індивіда і дає змогу розрізнити традиційну і ціннісно-раціональну дії. Так участь у виборах, можна розглядати, і як звичку, і як глибоке внутрішнє покликання. Крім того, це уможливорює виокремлення в якості предмета соціокультурного аналізу культури будь-якої спільноти незалежно від її місця у суспільній структурі чи нормативній ієрархії [7, с. 173, 174].

Історичний досвід свідчить, що наш соціум неодноразово перемислював успіхи і поразки різних поколінь. Це заклало основи сучасного буття, причому акценти могли робитись як на любові до ближнього, спільності долі минулих і нинішніх поколінь,

так і на перекладанні своїх невдач на рахунок зовнішніх ворогів. Політична кон'юктура часто впливала на загальну атмосферу суспільної взаємодії, приводила віртуальні демаркаційні лінії і з'являлись субкультурні течії з протилежними соціокодами. Відповідно, в цих типах свідомості іманентно були притаманні амбівалентність, максималізм. Цей шлях трансформації українського соціуму у суспільство соціального ризику особливо небезпечний в умовах зовнішньої агресії і гібридної війни, застосування до України та відвертої демагогії. Слід відмітити, що соціогуманітарні науки лише розпочали науковий процес осмислення ступеню впливу таких явищ на появу негативізму та екстремізму в політичній культурі деяких соціальних груп. Дослідники намагаються протидіяти поляризації соціуму, апелюють до реакції влади, підкреслюючи, що подібна ситуація не лише створює соціальний дискомфорт, але і суттєво перешкоджає модернізаційним процесом в нашій країні.

Таким чином, здійснюючи соціокультурний аналіз процесів і явищ політичної культури, розширюємо предметне поле її вивчення. А залучення досвіду історичних та інших досліджень дозволяє сформуванати багатовимірний напрям за рахунок синтезу методології та перетину царин, спільних класиків та авторитетів [8, с. 79]. Розширення перспектив наукового пошуку, дозволяє виявляти найбільш дієві моделі політичної культури, які відповідають сучасним потребам індивіда та спільноти. Тим самим, соціокультурний підхід формує теоретико-методологічні основи аналізу різних стадій і проявів політичної культури, їх зв'язків у часі і просторі, що дозволяє підвищувати інтенсивність процесів модернізації, зростанню суб'єктивності та духовності нашого соціуму.

***Бібліографічний список:***

1. Калакура Я. та ін. Ментальний вимір української цивілізації. К. : Генеза, 2017. 560 с.
2. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення / Переклав з нім. В. Кам'янець. Львів : Літопис, 2010. 358 с.
3. Нагорна Л. П. Історична культура : концепт, інформаційний ресурс, рефлексивний потенціал. К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2014. 382 с.
4. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. Київ : Критика, 2002. 416 с.
5. Кравченко В. та ін. Представления о пораниче и практике их использования. Вильнюс : ЕГУ, 2012. 174 с.
6. Держко І. Політична культура громадянського суспільства в контексті синергетичної парадигми. *Грані*, 2015. № 1(117). С. 11-16.

7. Сорока Ю. Г. Видеть, мыслить, раз личать : социокультурная теория восприятия. Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2010. 336 с.
8. Малес Л. Розуміючий потенціал соціокультурного аналізу. Якісні дослідження в соціологічних практиках : Навч. посібник. К. : ІСНАНУ, 2009. С. 77-95.

*The article analyzes the peculiarities of the political culture of Ukrainian society. The possibilities of the socio-cultural approach, indications of common and distinctive features in comparison with other traditional and modern styles are determined.*

**Keywords:** political culture, socio-cultural approach, traditional and modernist styles, political culture of Ukrainian society.

УДК 323.23 +316.46.058.5 (045)

Єфтені Н.М., НУ «ОМА»

## ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ

В статті розглядаються проблеми технологій політичного маніпулювання, які з розвитком демократичних процесів набувають одне з центральних місць. Зазначається, що з становленням соціально-правової держави необхідно обирати такі політичні технології, що будуть виключати тиск і насилля, одночасно впливаючи та змінюючи поведінку людей.

**Ключові слова:** політичне маніпулювання, політичні технології, соціально-правова держава, тиск, насилля.

В сучасній політичній науці особлива увага приділяється вивченню технологій політичних маніпулювань в політичних процесах. Особливої актуальності вивчення проблем політичного маніпулювання набуло з появою інформаційного суспільства, яке сприяло появі нових засобів обробки і передавання інформації, а також вплинуло на виникнення нових технологій політичного маніпулювання в суспільстві. Крім того, актуальність даної проблеми пов'язана з процесами розвитку і становлення демократії, де ключова роль відводиться політично активній особистості, яка є активним учасником політичних процесів та змін в суспільстві.

Теоретичні розробки у сфері дослідження маніпулювання людської свідомістю здійснювали Р. Гудін, Г. Келман, Е. Фром, Й. Шумпетер, С. Кара-Мурза, Є. Доценко, С. Лісовський, А. Деркач, В. Жуков,